

Редакційна колегія:

Л. М. Плиско – канд. іст. наук, проф. (відп. ред.); В. Я. Білоцерківський – д-р іст. наук, проф.;
А. В. Губа – д-р. пед. наук, проф.; В. Д. Козлітін – д-р іст. наук, проф.; М. М. Кучемко – д-р
іст. наук, проф.; М. М. Олійник – д-р іст. наук, проф.; С. В. Бережна - канд. іст. наук, доц.,
М. П. Маслов – канд. іст. наук, проф., Т. І. Пікалова – канд. іст. наук, доц.

*Затверджено вченою радою
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
Протокол № 4 від 21.05.2013 р.*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ №15543-4015ПР від 17.07.2009*

*Затверджено постановою президії ВАК України
від 18 листопада 2009 р. № 1-05/5*

*Засновник:
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

З 41 **Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія» /**
Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків: Колегіум,
2013. – Вип. 49. – 248 с.

У збірнику розглядаються деякі проблеми історії України, всесвітньої історії, маловідомі питання з археології, історичного краєзнавства, історії науки і техніки, історіографії, джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін, а також подані матеріали, пов'язані з розвитком української освіти та науки.

Для науковців, працівників освіти і культури, студентів.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, 2013

© Автори статей, 2013

лавших скромную вещь заметной своим изяществом и красотой. За столом с этими вещами всегда Ее Величество, а также и Великие Княжны присутствовали сами, и понятно поэтому, что толпа невероятная и продажа шла с исключительной быстротой. За другими столами торговали светские дамы, проводившие сезон в Ялте, которых ее Величество привлекала таким образом к благотворительности», – пише у своїх спогадах Т.Є.Мельник [5, с.29].

Також про ярмарки можна дізнатись з листів Євгена Боткіна до своїх дітей. «Ливадия. 28.IX.1911. Базар был необыкновенным праздником для всех жителей Крыма, имевших счастье видеть Их величества и Великих Княжон совсем близко и получить вещи даже прямо из рук Ее Величества (настроение было самое торжественное и умиленное) [6, с.110].

Дуже рідко в Ливадії проводились бали, які виділялись своєю простотою та скромністю. Т.Є.Мельник згадує про цікавий випадок, який мав місце на юнацькому балу взимку 1913-1914 років у великій княгині Марії Павлівни. На цей бал було запрошено брата Т.Є. Мельник та царських дочок. Хлопцю дуже хотілось танцювати з доньками Миколи II, але він не мав рішучості їх запросити, сподіваючись, що вони самі його запросять. Один раз його запросила княгиня Надія Павлівна, але великі княгині – жодного разу. Наступного дня всі були засмучені. Сором'язливість та скромність великих княгинь не допустила запросити на танець парубка [3, с.93].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вивчення та всебічний аналіз наведе-

ного матеріалу свідчить, що родина імператора Миколи II дуже любила проводити свій відпочинок в Криму, а саме в Ливадії, де було відбудовано спеціально для царської родини Ливадійський палац. Підводячи підсумок зі спогадів Тетяни Мельник слід відзначити спокійний, порядний, ввічливий характер Миколи II, його дружини та дітей у відносинах з підлеглими та мешканцями півострову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жильяр Пьер. Император Николай II и его семья: по личным воспоминаниям П. Жильяра / С.Д.Садонова. – М.: Малое предприятие НПО «МАДО», 1991. – 287 с.
2. Зимин И.В. Взрослый мир императорских резиденций. Вторая четверть XIX – начало XX века. Повседневная жизнь российского императорского дворца / Игорь Зимин. – М.: Центр-полиграф; СПб: Русская тройка, 2011. – 557 с.
3. Калинин Н., Земляниченко М. Романовы и Крым. «У всех нас осталась тоска по Крыму ...». – Симферополь: Бизнес-Информ, 2012. – 320 с.
4. Лозбень Н.С. Ливадия. Ореанда: [Очерк-путеводитель] / Н.С.Лозбень, А.П.Пальчикова. – Симферополь: Сонат, 2007. – 191 с.
5. Мельник Т.Е. Воспоминания о царской семье и её жизни до и после революции / Татьяна Мельник (рожд. Боткина). – М.: Част. фирма «Анкор», 1993. – 206 с.
6. Южнобережный дом Романовых и вопросы сохранения культурно-исторического наследия Ливадии: Материалы междунар. науч. конф., Крым, Ялта, Ливадийский дворец-музей, 27-29 сентября 2006 г. / Крым. респ. учреждение «Ливадийский дворец-музей»; [под ред.: С.В. Юрченко]. – Симферополь: Крым, 2006. – 208 с.

УДК 930.1:[378.4(477.74):061.1 «1888/1923»

Ю.А. Конюшенко

ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРІЇ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА ПРИ ІМПЕРАТОРСЬКОМУ НОВОРОСІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1888-1923) В ДОРЕВОЛЮЦІЙНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Стаття присвячена проблемі історіографії у дослідженні історії Історико-філологічного товариства, що діяло при Імператорському Новоросійському університеті в Одесі (1888-1923). Акцент робиться на аналізі вітчизняної історіографії у період з 1889 по 1921 рр.

Ключові слова: Історико-філологічне товариство, Імператорський Новоросійський університет, Одеса, історіографія, Російська імперія.

Статья посвящена проблеме историографии в исследовании истории Историко-филологического общества, действовавшего при Императорском Новороссийском университете в Одессе (1888-1923). Акцент делается на анализе отечественной историографии в период с 1889 по 1921 гг.

Ключевые слова: историко-филологическое общество, Императорский Новороссийский университет, Одесса, историография, Российская империя.

The article is devoted to the historiography of the history of the Historical and Philological society activities under Imperial Novorossiya university in Odessa (1888-1923). Emphasis is placed on the analysis Ukrainian historiography in the period from 1889 to 1921.

Keywords: Historical and Philological society, Imperial Novorossiya university, Odessa, historiography, Russian Empire.

Постановка проблеми. Актуалізація ролі історичної спадщини підводить сучасних науковців до необхідності частіше звертатися до здобутків їхніх попередників. У цьому контексті проблема вивчення історії українських наукових об'єднань набуває актуальності.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. професорсько-викладацький склад історико-філологічного факультету Імператорського Новоросійського університету застосував різні форми й методи для інституалізації та популяризації науки, що проявилось у створенні наукового об'єднання історико-філологічного спрямування - Історико-філологічного товариства при Імператорському Новоросійському університеті (далі ІФТІНУ).

Відтворення особливостей розвитку, критичне осмислення та сприйняття ролі та значення цього наукового й просвітницького осередку, в умовах створення сучасних подібних об'єднань й організацій, що мають схожі наукові завдання, мету та способи її досягнення, матиме не лише наукове, а й дидактичне та виховне значення. Актуальність дослідження історії Історико-філологічного товариства при Імператорському Новоросійському університеті підсилюється також тим, що дане наукове університетське об'єднання згуртувало навколо себе визначних науковців, що були відомі не лише в Російській імперії, але й за межами цієї держави, сформувало солідні дослідницькі традиції й як наслідок увійшло в історію, як одне з провідних наукових осередків півдня України кінця XIX – початку XX ст.

Аналіз актуальних досліджень. Історіографію дослідження проблеми діяльності Історико-філологічного товариства при Імператорському Новоросійському університеті (1888-1923) можна умовно поділити на три етапи. Перший із них розпочався в 90-х роках XIX ст., коли з'являються перші повідомлення про функціонування ІФТІНУ і тривав до 1921 р., коли внаслідок революційних подій 1917 р. і громадянської війни відбулося встановлення радянської влади в Україні.

Початком другого етапу слід вважати 1921 р. – період закінчення громадянської війни та остаточного встановлення радянської влади на території України, а закінченням – 1991 р., коли відбувся розпад СРСР.

З кінця 1991 р., з утворенням незалежної України, розпочався третій етап у вивченні даного питання. Кожний із цих періодів відрізнявся не лише рівнем доступу дослідників до архівних матеріалів, можливостями використання цих даних у наукових працях і публікації результатів вивчення, а й характером висвітлення подій і

явищ та їх оцінки.

Мета статті визначається актуальністю обраної проблематики й полягає у дослідженні питання історіографічного вивчення історії ІФТІНУ дорадянського періоду 1890-1921 рр.

Виклад основного матеріалу. Потрібно зазначити, що до 1921 р. історіографія діяльності ІФТІНУ має не дослідницький, а переважно фактографічний, описовий, характер. Вона складається з кількох статей, промов, виголошених на ювілеях ІФТІНУ, історичних записок про роботу цього наукового об'єднання, які охоплюють окремі аспекти й періоди діяльності Товариства. Першими узагальнюючими роботами були ювілейні матеріали ІФТІНУ та його відділів. Загальну інформацію щодо історії ІФТІНУ містить ювілейне видання Імператорського Новоросійського університету, у якому представлена робота дійсного члена Товариства О. І. Маркевича «Історико-філологіческое общество», що була створена на честь 25-річчя університету в Одесі в 1890 р. [23].

Значимою розвідкою за тематикою даного дослідження є історична довідка секретаря ІФТІНУ О. В. Ристенка, що була зачитана на святкуванні 15-річчя Товариства в 1905 р. [29]. На основі архівного матеріалу та інших джерел, автор довідки намагався висвітлити діяльність Товариства за перші 15 років його функціонування. Широке залучення автором архівних документів та протоколів засідань Товариства, а також матеріалів публікацій членів ІФТІНУ, у тому числі й тих, що не збереглися до нашого часу складає особливу цінність даної довідки. О. В. Ристенко докладно розповів про історію виникнення ІФТІНУ та його відділів, показав стислу характеристику наукової, видавничої й громадської діяльності Товариства в цілому, а також Візантійського й Візантійсько-слов'янського відділення і Педагогічного відділу ІФТІНУ. Відмінною позитивною рисою довідки є наявність алфавітних списків членів Товариства із зазначенням тем доповідей і рефератів, прочитаних на його засіданнях в окреслений період. Разом із тим, на нашу думку, названий матеріал має суттєві недоліки, зокрема, він має оглядовий характер, йому властиві тенденційність викладу матеріалу та брак критичного аналізу. Основну увагу доповідач акцентував на досягненнях ІФТІНУ. Головна ідея довідки О. В. Ристенка — показати важливе значення Товариства в науковому житті Російської імперії.

Стислу інформацію про діяльності Товариства за 15-річний період можна знайти в ювілейній статті «Пятнадцатилетие историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете», надрукованої

1905 р. в історико-літературному журналі «Исторический вестник» [28].

Не лише загальна діяльність ІФТІНУ, а й історія роботи окремих його відділів була предметом дослідження науковців у кінці ХІХ – початку ХХ ст. Так, важливі відомості з історії діяльності Педагогічного відділу ІФТІНУ були викладені в записці О.П.Фльорова «О значении Педагогического Отдела и внутренних норм его деятельности» [30], у якій автор розкривав основні напрями роботи відділу, його функціональні особливості й наголошував на необхідності створення подібних педагогічних відділів і виданні педагогічної літератури. Науковий інтерес представляє також історична записка секретаря відділу П.О.Потапова «Историческая записка о деятельности Педагогического Отдела за 1900-1907 г.» [27], у якій був зроблений докладний аналіз досягнень відділу за восьмирічний період його діяльності. Це були перші спроби наукового аналізу досвіду діяльності ІФТІНУ. На жаль, обмежений виклад інформації зазначених праць, а також поставлена мета – показати позитивні риси діяльності цього наукового об'єднання, не дає їх авторам можливості детального розгляду й аналізу всіх напрямів роботи Товариства та об'єктивного й критичного аналізу діяльності ІФТІНУ.

Важливими осередками інформації щодо апробації висновків наукових досліджень, проведених в ІФТІНУ, можна також вважати статті та публічні лекції прочитані дійсними членами ІФТІНУ О.І.Маркевичем [13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22], М.М.Ланге [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11], В.М.Мочульським [24, 25], що були надруковані в періодичній пресі міста Одеси: газетах «Одесский вестник» та «Одесские новости». Ці публікації можна розглядати і як джерела, оскільки вони є важливими інформативними каналами у справі вивчення і відтворення діяльності ІФТІНУ й виявлення особливостей наукової та просвітницької роботи цього наукового об'єднання.

Значний та корисний інформативний матеріал, у дослідженні наукової діяльності членів Товариства, містять критико-бібліографічні нариси, присвячені окремим учасникам ІФТІНУ. До цих робіт слід віднести працю Б.М.Ляпунова «А.А.Кочубинский и его труды по славянской филологии: Критико-библиографический очерк» [12], невелику статтю В.Ф.Лазурського «Научная деятельность профессора А.И.Кирпичникова» [1] та «Библиографический обзор трудов А.И.Кирпичникова», складений М.Г.Попруженком [26]. Автори статей повідомляють про досягнення вищезгаданих членів Товариства у всіх сферах історичного знання та дають аналіз їх на-

укового доробку.

Висновки. Таким чином, вищезазначене підтверджує, що діяльність ІФТІНУ на першому етапі історіографічної розробки проблеми, не стала предметом спеціального дослідження. У дореволюційній історіографії нерідко присутня об'єктивно необґрунтована залежність змісту висновків та узагальнень рецензентів від їх світосприйняття та бажання авторів показати лише позитивні моменти роботи ІФТІНУ, що призводить до браку критичного аналізу. Однак слід віддати належне існуючим публікаціям, які є важливим джерелом інформації з даної проблематики, сприяють накопиченню інформаційної бази про діяльність ІФТІНУ, що значно полегшує роботу сучасних науковців. Незважаючи на те, що ці роботи мають переважно історико-пізнавальне значення, вони не втратили своєї актуальності й дотепер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лазурский В.Ф. Научная деятельность профессора А. И. Кирпичникова / В. Ф. Лазурский. – Одесса, 1903. – 12 с.
2. Ланге Н.Н. Великие мыслители XIX века: (первая лекция профессора Ланге (Кант и реформа новой философии)) // Одесские новости. – 1901. – №5188, 19 января.
3. Ланге Н.Н. Великие мыслители XIX века: (вторая лекция профессора Н. Н. Ланге (учение Канта о пространстве и времени)) // Одесские новости. – 1901. – № 5195, 26 января.
4. Ланге Н.Н. Великие мыслители XIX века: (четвертая публичная лекция Н.Ланге) // Одесские новости. – 1901. – № 5209, 10 февраля.
5. Ланге Н.Н. Великие мыслители XIX века: (шестая публичная лекция Н.Н.Ланге) // Одесские новости. – 1901. – № 5222, 24 февраля.
6. Ланге Н.Н. Великие мыслители XIX века: (седьмая публичная лекция Н.Н.Ланге) // Одесские новости. – 1901. – № 5229, 3 марта.
7. Ланге Н.Н. Великие мыслители XIX века: (продолжение седьмой лекции Н. Н. Ланге) // Одесские новости. – 1901. – № 5231, 5 марта.
8. Ланге Н.Н. Великие мыслители XIX века: (девятая публичная лекция Н. Н. Ланге "Стьюар Милль") // Одесские новости. – 1901. – № 5246, 20 марта.
9. Ланге Н.Н. Великие мыслители XIX века: (десятая публичная лекция Н. Н. Ланге ("Спенсер и философия эволюционизма": начало)) // Одесские новости. – 1901. – № 5252, 27 марта.
10. Ланге Н.Н. Великие мыслители XIX века: (десятая лекция Н. Н. Ланге ("Спенсер и философия эволюционизма": окончание)) // Одесские новости. – 1901. – №5253, 28 марта.
11. Ланге Н.Н. В чем должна состоять реформа нашей школы / Н.Н.Ланге // ЛИФОИНУ. – Одесса, 1906. – Т.15, отд. 2: Педагогическое. – С.5-23.
12. Ляпунов Б.М. А.А.Кочубинский и его труды по славянской филологии: Критико-библиографический очерк / Б.М.Ляпунов. – Одесса, 1909. – 105 с.

13. Маркевич А.И. К юбилею г. Одессы / А.И.Маркевич // Одесские новости. – 1894. – №2912, 29 марта.
14. Маркевич А.И. Одесса в народной поэзии / А.И.Маркевич // Одесские новости. – 1894. – №3047, 22 августа.
15. Маркевич А.И. Песни об Одессе / А.И.Маркевич // Одесские новости. – 1894. – №3135, 26 ноября.
16. Маркевич А.И. Виленский IX Археологический съезд / А.И.Маркевич // Одесский вестник. – 1893. – №202, 5 августа.
17. Маркевич А.И. Виленский IX Археологический съезд / А.И.Маркевич // Одесский вестник. – 1893. – №204, 8 августа.
18. Маркевич А.И. Виленский IX Археологический съезд / А.И.Маркевич // Одесский вестник. – 1893. – №203, 13 августа.
19. Маркевич А.И. Виленский IX Археологический съезд / А.И.Маркевич // Одесский вестник. – 1893. – №205, 9 августа.
20. Маркевич А.И. Виленский IX Археологический съезд / А.И.Маркевич // Одесский вестник. – 1893. – №207, 11 августа.
21. Маркевич А.И. Виленский IX Археологический съезд / А.И.Маркевич // Одесский вестник. – 1893. – №211, 15 августа.
22. Маркевич А.И. Виленский IX Археологический съезд / А.И.Маркевич // Одесский вестник. – 1893. – №214, 19 августа.
23. Маркевич А.И. Историко-филологическое общество / А.И.Маркевич // ЗИНУ. – Одесса, 1890. – Т.53. – С.726-727.
24. Мочульский В.Н. Лекция о Н.В.Гоголе / В.Н.Мочульский // Одесские новости. – 1901. – №5468, 16 ноября.
25. Мочульский В.Н. Лекция о Н.В.Гоголе // Одесские новости. – 1901. – №5474, 23 ноября.
26. Попруженко М. Г. Библиографический обзор трудов А.И.Кирпичникова / М.Г.Попруженко // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – X., 1905. – Т.14. – С.162-174.
27. Потапов П.О. Историческая записка о деятельности Педагогического Отдела за 1900-1907 г. / П.О.Потапов // ЛИФОИНУ. – Одесса, 1909. – Т.ХVIII. – С.4.
28. Пятнадцатилетие историко-филологического общества при императорском Новороссийском университете // Исторический вестник. – 1905. – №5-6. – С.766-767.
29. Рыстенко А.В. Историческая записка о деятельности ИФО при императорском Новороссийском университете за 15 лет / А.В.Рыстенко. – Пятнадцатилетие ИФОИНУ. – Одесса, 1905. – С.15-56.
30. Флеров А.П. О значении Педагогического отдела и внутренних нормах его деятельности // ЛИФОИНУ. – Одесса, 1909. – Т.18. – С.1-3.

УДК 061.22 (477.54)

В.Т.Петрикова

**АКАДЕМІК Ф.І.ШМІТ
В ІСТОРІЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В УКРАЇНІ У 20-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ:
ТВОРЧА ДОЛЯ ВЧЕНОГО В ПЕРІОД 1917-1924 рр.**

Досліджено особливості наукової діяльності професора Харківської наукової школи, педагога, організатора наукового процесу Ф.І.Шміта з позицій історії інтелігенції в 20-ті роки ХХ ст. в Україні.

Ключові слова: наука, теорія, емпірика, мистецтво, наукова школа, академія наук, революція, соціум.

Исследованы особенности научной деятельности профессора Харьковской научной школы, педагога, организатора научного процесса Ф.И.Шмита с позиций истории интеллигенции в 20-е годы ХХ ст. в Украине.

Ключевые слова: наука теория, эмпирика, искусство, научная школа, академия наук, революция, социум.

Peculiarities of scientific activity of Professor of Kharkov Scientific School, teacher, organizer of the scientific process of F.I. Schmitt from the perspective of the history of intellectuals in 20th of XX of item in Ukraine.

Keywords: science theory, empirics, art, scientific school, Academy of science, revolution, society

Постановка проблеми. Наукова біографіка в історії Слобожанщини, як окрема галузеве спрямування, найбільш привабливе сьогодні науковців через можливість оприлюднення результатів пошуку окремих розпорошених даних про визначних особистостей. Органічно пов'язаних своїм життям і діяльністю. Різні виміри стосунків діячів Харківського історичного соціуму визначають інтерес і забезпечують активність пошуків інформації про визначну особу. Народжені в краї, пов'язані з краєм життям і діяльністю, уславили край своєю діяльністю в межах світового простору – всі ці ознаки зв'язків формують

біографічну традицію в сукупності досліджень історичної школи Харкова. Найвищим науковим сенсом таких досліджень стає створення біографії-монографії про діяча, який сприяв утвердженню значущості і піднесенню авторитетності науки в Харкові. Саме біографія-монографія дає можливість поєднати в межах предмета дослідження і персоналію творця. І зовнішнє середовище, що в єдності формує цілісне знання про окремих історичний етап в еволюції національного і світового соціуму.

Таким представником в історії 20-х років ХХ ст. для Харкова є професор Харківського